

дело. – 1945. – № 3–4 – С. 97–104; Гриценко Т.Т. Допомога сім'ям фронтовиків у 1943–1945 рр. / Т.Т. Гриценко // Український історичний журнал. – 1972. – № 5. – С. 78–85. 3. Ізюмов В.І. Соціальний захист родин фронтовиків та інвалідів на Донеччині в роки Великої Вітчизняної війни / В.І. Ізюмов // Історичні та політологічні дослідження. Науковий журнал. – Вид-во ДонНУ. Історичний факультет. – 2005. – № 1 (23). – С. 189–193; Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945–2000 рр.). / Л. В. Ковпак. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 250 с. 4. ЦДАВО України, ф. Р-2, оп. 7, спр. 2803, 173 арк. 5. Тридцятиріччя охорони здоров'я трудящих в УРСР. – К.: Держмедвидав УРСР, 1948. – 306 с. 6. ЦДАВО України, ф. Р-2, оп. 7, спр. 1553, 108 арк. 7. Досягнення охорони здоров'я в Українській РСР / [Під ред. П.Л.Шупик]. – К.: Держмедвидав, 1958. – 612 с. 8. ЦДАВО України, ф. Р-2, оп. 7, спр. 2808, 48 арк. 9. Державний архів Кіровоградської області, ф. Р-5115, оп. 3, спр. 67, 355 арк. 10. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 14, спр. 668, 165 арк. 11. Барсуков М.И. Красный Крест и Красный Полумесяц СССР. (Исторический очерк) / М.И. Барсуков. – М.: Медгиз, 1955. – 153 с.

Николай Бушин, Ирина Перехрест

ОСОБЕННОСТИ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ И РЕАБИЛИТАЦИИ ИНВАЛИДОВ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ В 1943–1945 ГГ.

В статье авторы на основе архивных документов и открытых материалов раскрывают основные тенденции и процессы в сфере медицинской помощи инвалидам Великой Отечественной войны в послевоенный период.

Ключевые слова: инвалид, медицинская помощь, реабилитация, специализированная помощь, материальное обеспечение.

Mykola Bushin, Iryna Perekhrest

FEATURES OF MEDICAL CARE AND REHABILITATION OF DISABLED PEOPLE OF THE GREAT PATRIOTIC WAR IN 1943–1945.

In the article authors on the basis of the archived documents and open materials of basic tendencies and processes in the field of medicare to the invalids of Great Patriotic war in a post-war period.

Key words: invalid, medicare, rehabilitation, specialized help, material providing.

УДК 94(477)

Володимир Старка

ОПІР СХІДНОГАЛИЦЬКОГО СЕЛЯНСТВА СТАНОВЛЕННЮ РАДЯНСЬКОЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ У 1944–1953 РР.

У статті на основі аналізу опублікованих архівних документів та історіографії здійснено спробу характеристики форм опору східногалицького селянства становленню радянської тоталітарної системи у повоєнні роки. Становлення радянської тоталітарної системи в східногалицькому селі супроводжувалося радикальною зміною адміністративної та політичної системи, переходом від ринкової до планової державної економіки, сваволею місцевого адміністративного апарату та масовими арештами місцевого населення. Становлення тоталітаризму в східногалицькому селі загострило і так непросту суспільно-політичну ситуацію в згаданому регіоні, що переросла у неоголошену громадянську війну.

Ключові слова: Східна Галичина, радянська тоталітарна система, політичний терор, активний та пасивний спротив, селянство.

Актуальність проблематики визначається потребою наукового узагальнення складного та суперечливого процесу відновлення радянського тоталітарного режиму в Східній Галичині у повоєнний час. Потреба у нових дослідженнях зумовлена появою нових джерел, зокрема, розсекречених архівних матеріалів та опублікованих спогадів очевидців, котрі по-новому дозволяють розглянути методи становлення радянської тоталітарної моделі, та вплив на подальший соціально-економічний розвиток означеного регіону.

Аналіз досліджуваної тематики свідчить про те, що відновлення радянської суспільно-політичної моделі управління в Східній Галичині викликав неоднозначну реакцію у місцевого селянства, яка в переважній більшості проявлялася у формах активного та пасивного спротиву.

Східногалицьке селянство у першій половині ХХ ст. відіграло значну роль у житті краю, адже становило більшість населення, крім того, ні австро-угорський, ні польський уряди не ризикували повністю ігнорувати його інтереси. Натомість радянська влада, попри задекларовані демократичні гасла, з 1939 р. приступила до формування власної політичної моделі, повністю ігноруючи прагнення селян, чим викликала повне несприйняття з боку останніх.

Наукова новизна публікації полягає у тому, що на основі аналізу різноманітних джерел здійснено спробу дослідження особливостей формування радянської тоталітарної моделі в східногалицькому селі та протидія їй з боку місцевого населення.

Об'єктом дослідження виступають суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, що відбувалися у Східній Галичині як важливий чинник суспільних трансформацій регіону в повоєнний час.

Предмет дослідження – аналіз особливостей становлення радянської тоталітарної системи у Східній Галичині та опір її проявам з боку місцевого селянства.

Мета публікації – дослідити особливості становлення та прояву радянської тоталітарної системи в східногалицькому селі у 1944-1953 рр.

Завдання дослідження полягають у тому, щоб проаналізувати особливості становлення та функціонування радянської тоталітарної управлінської системи, як чинника формування активного та пасивного спротиву місцевого населення.

Незважаючи на певні напрацювання істориків в дослідженні історії Східної Галичини у повоєнний час, доводиться констатувати, що за межами наукових публікацій залишається чимало нерозкритих чи недостатньо висвітлених питань. Зокрема, науковці незначну увагу приділяють проявам радянської тоталітарної системи у східногалицькому селі.

Цьому є об'єктивне пояснення. Так упродовж 50-ти повоєнних років, питання функціонування радянської тоталітарної системи у Східній Галичині взагалі не йшлося, натомість більшість публікацій висвітлювала лише позитивні аспекти входження західноукраїнських земель до складу УРСР [1]. Серед сучасних дослідників варто відзначити праці І. Патера [7] та В. Гулая [8]. Певні відомості вміщено в "Історії українського селянства" [5].

Джерельну базу публікації становлять матеріали опубліковані в збірниках документів [2, 4, 10] та фонди державних архівів Івано-Франківської та Тернопільської областей [12-13].

Як свідчить аналіз історіографії, досліджувана проблема не набула предметного наукового аналізу, що й посилює актуальність і наукову новизну публікації.

У становленні радянської тоталітарної системи в Східній Галичині важливу роль відігравали управлінські кадри. Саме партійні і державні функціонери на місцях мали забезпечувати реалізацію директив, наказів та спонукати населення до виконання поставлених завдань. За роки війни радянський управлінський кадровий потенціал було втрачено через загибель або евакуацію, і тому фактично керівний апарат потрібно було відновлювати практично з нуля. Принагідно зазначимо, що в ході звільнення Східної Галичини від німецької окупаційної влади, радянські управлінські органи не обиралися, а формувалися вищими партійними та радянськими органами.

Власне довоєнна насильницька радянізація не викликала значної симпатії до нової влади з боку місцевого населення, яке часто ігнорувало чи саботувало її розпорядження. Залучені до системи місцеві функціонери проявляли невисоку активність. Так, у грудні 1945 р. голова Калуської райспоживспілки І. Васильєв у заяві на ім'я М. Хрущова скаржився на безвідповідальне ставлення місцевого райвідділу НКВС до пошуку українських націоналістів, коли правоохоронці лише імітували боротьбу з "бандитами", що пограбували автомобіль зазначеної структури. Про бездіяльність місцевого партійного керівництва повідомляв у листі М. Хрущову і майор М. Бітюков заступник начальника окружної школи сержантського складу прикордонних військ НКВС з політичних питань, де серед іншого зазначав, що: "... Варто зазначити, що районні працівники таких районів, як Станіславський, Обертинський, та особливо Коломийський виключно погано працюють, і не є господарями своїх районів, в селах майже не бувають, а якщо і виїжджають, то часто в селах займаються не тим чим потрібно і бояться перебувати в селах, перебільшуючи сили бандитів, а авторитету серед населення зовсім не мають" [2, с. 179, 184].

Зважаючи на нестачу управлінських кадрів, і політичну недовіру до місцевих фахівців, у західній області УРСР спрямовувалися чиновники зі сходу України і всього СРСР. Вони мали стати опорою центральної влади та зразком для наслідування з боку місцевих керівників [3, с. 148].

Якщо у містах проблему управлінських кадрів ще якимось вдавалося вирішити, то в селах було дуже складно. Навіть колишні активісти, котрі працювали в органах влади 1939-1941 рр.,

намагалися ухилитися від цієї, вкрай небезпечної в нових умовах діяльності. Так, у с. Чернелиця на Станіславщині, коли армійські працівники намагалися зібрати мітинг і проголосити встановлення нової влади, місцевий уповноважений Сеник відмовився зібрати селян на мітинг. Коли представники влади почали шукати інших активістів, сестра Сеника заявила: "Веди його городами, хату покажи з городів, щоб ніхто не бачив, що ти його водиш, а то поб'ють". Зазначені активісти пообіцяли допомогти у зібранні мітингу, однак зникли з дому і не з'явилися [4, с. 21–22].

Восени 1945 р. зросла кількість розправ над представниками радянського сільського активу з боку учасників українського націоналістичного підпілля. Так, лише у Львівській області упродовж вересня-жовтня 1945 р. вбито 25 голів сільських рад; 19 листопада спалено будинки сільських рад у селах Голинь і Тужилів Калуського району Станіславської області [10, с. 501].

Не сприяв підтримці влади місцевим населенням і запроваджений в західних областях особливий військовий режим, в ході реалізації котрого місцевому населенню накаували у триденний термін, починаючи з 10 серпня 1944 р. згідно з постановою №3 Військової ради 4-го Українського фронту, здати вогнепальне і холодну зброю, заборонялося на ніч пускати сторонніх людей, проводити зібрання і гуляння з 10 години вечора до 5-ї ранку [4, с. 17].

Військові часто практикували відселення жителів з прифронтових районів, у розпал жнив, незважаючи на протести селян, котрі заявляли, що: "німці нас не виселяли, а Червона Армія жене бозна-куди" [4, с. 19].

Мали місце випадки мародерства з боку червоноармійців у відселених будівлях. Іноді селянам вдавалося за певну кількість харчів та самогону відкупитися від виселення, як це мало місце у с. Іспас на Станіславщині [4, с. 20]. Крім банальних грабунків, представники радянської влади вдавалися і до важчих злочинів. Зокрема, зафіксовано чимало фактів вбивств мирного населення та випадків ґвалтувань жінок. Як, наприклад, офіцер 359 полку комуніст Серов при спробі зґвалтувати жінку, вбив хлопчика який став на захист матері, чи у с. Олексинці Борщівського району Тернопільської області майор Табачников застрелив селянина Медведя, за те, що той відмовився привести до нього жінку. В с. Бронгалівка Підгаєцького району Тернопільської області коли радянські частини вступили до села, то їх першими словами були: "чи є у вашій деревні бандеровці", і коли почули негативну відповідь, встановили за молодими дівчатами та жінками "лови і справляли з ними справжні оргії" [4, с. 27; 9, с. 72].

Та і яка могла бути повага до радянського війська, коли за словами очевидців з с. Божиків на Тернопільщині: "...в березні 1944 р. до села підійшов фронт. Солдати були обдерті, голодні. Один офіцер їхав на коні взутий в жіночі чоботи на високих обцасах, а замість сидла сидів на подушці. Коли кінь біг підтюпцем, то за ним курилося пір'я." [9, с. 36].

На захист мирного сільського населення Східної Галичини стали збройні відділи українського національного підпілля, внаслідок чого, лише в окремих районах Львівської області влітку-восени 1944 р. повстанцям вдалося опанувати політичну ситуацію. Зокрема, у Поморянському районі із 28 сільрад у 20 розпущено органи радянської влади, а у 8-ми повністю знищено сільський актив [7, с. 608].

Одним із напрямків спротиву радянському тоталітаризму, став зрив військової мобілізації населення до Червоної армії. На початку мобілізаційних заходів призивали чоловіків віком від 18 до 35 років, потім 52, наприкінці 55 років. Мобілізації не підлягали голови сільрад, сільські активісти, частково учителі, залізничники, священики і церковна прислуга, працівники театру. Часто мобілізовані переходили на бік вермахту або покидали місце служби, за що встановлювалася сувора відповідальність призовників та їх командирів [4, с. 33-34].

У березні 1944 р. ОУН звернулося до населення із закликом бойкотувати мобілізацію, оскільки вона проводиться московським імперіалізм [7, с. 610].

Згідно з даними начальника політвідділу 1-го Українського фронту на Львівщині мобілізацію фактично зірвано у 1944 р., оскільки з 52693 призовників, у серпні 1944 р. призвали лише 3380 осіб [4, с. 35].

Крім військової мобілізації, бійці Червоної армії "відзначилися" боротьбою з пам'ятниками. Так, часто руйнували символічні могили бійцям за волю України, насипані місцевими селянами, зокрема подібне мало місце у с. Божиків Підгаєцького району [9, с. 53]. Іноді солдати на курганах збивали хрести і тризуби, ставлячи замість них свої пірамідки з червоними зірками [4, с. 41].

Черговий етап спротиву радянській владі пов'язаний з виборами до Верховної Ради СРСР у лютому 1946 р., влада різноманітними засобами намагалася забезпечити високу явку виборців. Натомість повстанці розповсюджували серед населення заклики до бойкоту виборів. Зокрема, у закликах писали: "Сталінські вибори – це глум над демократією. Геть такі вибори! Ні один не підемо до виборів! Хай живуть справжні вільні вибори в українській самостійній державі" [2, с. 31]. Учасники регіональної наради у Львові за участю М. Хрущова, що відбувалася 14 лютого 1946 р., змушені

були визнати акти непокори селян, їх мужню і безстрашну поведінку у ставленні до карально-репресивних органів, а окремі гарячі голови закликали Хрущова надати ешелони, щоб вивезти бандитів та їх пособників [5, с. 398].

У ході безкомпромісної боротьби, знищувалися списки виборців, мали місце підпали виборчих дільниць, місць голосування, здійснювалися вбивства членів виборчих комісій і активістів. Так, у с. Буряківка Товстенського району Тернопільської області внаслідок нападу відділу УПА на радянських працівників і співробітників органів НКВС, що проводили агітацію, загинуло 25 осіб радянського активу. У с. Зашків Львівської області одну з активісток знайшли повішеною. На трупі була записка: "буде з кожним, хто агітує голосувати". Спроби зірвати вибори спостерігалися у Брюховицькому, Радехівському, Рава-Руському, Перемишлянському районах Львівської області, Галицькому, Вигодському і Букачівському районах Станіславської області та низці районів Тернопільської області [2, с. 31; 7, с. 618; 5, с. 398].

Друга хвиля опору, пов'язаного з виборчим процесом, розпочалася на початку 1947 р. і пов'язана з виборами до Верховної Ради УРСР. Усі сільські виборчі дільниці контролювалися військами. Як і під час попередніх виборів, націоналістичне підпілля здійснювало теракти проти членів виборчих комісій, напади на виборчі дільниці у селах. Спроби зриву виборчого процесу мали місце у Перемишлянському, Куликівському районах Львівської області, Бурштинському, Перегінському районах Станіславської області, Мельнице-Подільському, Золотниківському районах Тернопільської області [4, с. 387, 395–396].

30 червня 1947 р. у значній кількості східногалицьких сіл у річницю проголошення Української державності у Львові 1941 р. вивішено національно прапори. 2-3 червня 1947 р. на Зелені свята усе населення урочисто відсвяткувало Свято могил. У ці дні скрізь упорядковано могили полеглих героїв, покладено на їх могили квіти та вінки, поставлено руйновані більшовиками та їх активом хрести, відправлено панахиди [7, с. 621].

Найбільший селянський опір, викликала економічна політика більшовиків, зокрема відновлення колгоспної системи.

Переважна більшість селян не підтримувала ідею колгоспного устрою. В селянині завжди жив дух господаря землі, за яку він упродовж століть боровся. Антиколгоспні настрої наростали і під впливом відомостей про факти голоду у радянській Україні. До 1947 р. у Східній Галичині колективізація фактично провалилася, адже колективізовано станом на 1947 р. лише 4,2 % селянських господарств, а у наступному році – 9,6 % [5, с. 393].

До такої ситуації призвів не лише пасивний спротив селян, а й активна діяльність збройного націоналістичного підпілля. Так, одним із напрямів боротьби став зрив хлібозаготівель та знищення матеріальної бази колгоспів. Зокрема, 4 серпня 1945 р. у с. Шишківці Борщівського району Тернопільської області, відділ УПА спалив молотарку, розбив два трактори, знищив документи у сільській раді; 28 серпня поточного року в Городенківському районі Станіславської області виведено з ладу 6 молотарок; 11 вересня у селі Русилів Золотопотікського району на Тернопільщині повстанці спалили молотарку зірвали всі радянські гасла і транспаранти [10, с. 453, 461-462, 470].

14 лютого 1948 р. задушено голову сільради с. Гніздечно Великобірківського району Тернопільської області Ганну Котович, яка активно організовувала колгосп. На її грудях повісили плакат "за насильницьку колективізацію карає народ" [12, арк. 71].

Репресивним заходам радянської влади селяни протиставляли і пасивний спротив. Так, часто, село вдавало що слухається, і в присутності представників райкому партії селяни говорили потрібні їм слова. У село Кошмеки Новосілівського району Тернопільської області приїхав перший секретар райкому Коваленко. Він говорив про підготовку до жнив і наказував, щоб не піддавалися нашептам українсько-німецьких націоналістів про нездачу хліба державі, бо за це будемо карати судовим законом. Селяни, які виступали вслід за секретарем райкому, говорили про те, що вони нібито роблять, під сміх і свист. Секретар райкому вчив тоді ж селян жнивувати і прагнув ними керувати, хоч не були вони навіть колгоспниками [11, с. 343].

У Тернопільській області впродовж червня-грудня 1948 р. підпільники і повстанці здійснили 161 протирадянську акцію, внаслідок чого вбито, поранено і забрано до лісу 190 осіб з числа партійно-радянського та колгоспного активу, завдано значних збитків колгоспним господарствам [7, с. 623].

З 1949 р. радянська влада перейшла до тотального примусового створення колгоспів, використовуючи, як метод переконання, примусову депортацію тих осіб, що чинили активний спротив.

Щоб зберегти колгоспи, забезпечити проведення сівби, весною 1949 р. було задіяно значні військові сили. Так, Львівську область поділено на 9 секторів по 3-4 райони в кожному, на чолі з працівниками МДБ у званні не нижче майора. На додаток, кожному району виділили

найдовідченіших спеціалістів обласних управлінь МДБ. У кожний район, на кожен колгосп виділили групу солдатів для забезпечення порядку в селах, у яких ці колгоспи існували. Це 5 осіб на чолі зі старшим сержантом і оперативником. Оперативники охороняли голову і актив колгоспу.

Упродовж 4 квітня–10 травня 1949 р. задіяли 32-у Залізничну дивізію, прикордонну охорону, війська МВС, міську міліцію, 311-й полк зв'язку, конвойний полк і 62-у стрілецьку дивізію МВС.

24–25 листопада 1949 р. М. Хрущов відвідав села Джурів Заболотівського району і Ямницю Станіславського району Станіславської області. Ці села вперто не хотіли йти в колгосп. М. Хрущов пропонував або вступати до колгоспу, або усім селом виїздити в Сибір [12, с. 363].

Незважаючи на послаблення визвольного руху, тоталітарний режим не добився очікуваної допомоги від місцевого населення, і акти політичного терору продовжувалися. Зокрема, 23 травня 1952 р. вбито голову сільради с. Лютичі Яблунівського району Станіславської області Д. Ткачука [13, арк. 9].

Загалом, згідно з підрахунками архівно-облікового відділу КДБ при Раді Міністрів УРСР у 1973 р. сумарні втрати радянської сторони становили 30676 загиблих, серед яких: 2 депутати ВР УРСР, 1 голова облвиконкому, 32 голови райвиконкомів, 1454 голів селищних рад, 860 дітей та осіб похилого віку, 314 голів колгоспів та 15 355 колгоспників і селян [2, с. 35]. Втрати серед учасників націоналістичного Руху Опору та їх симпатиків обчислюються десятками тисяч. Встановити ж реальні втрати практично неможливо.

Таким чином, боротьба з радянським тоталітарним режимом у селах Східної Галичини призвела до значних матеріальних збитків, жертв серед цивільного населення та учасників збройних формувань з обох боків, а також до загибелі багатьох спеціалістів народного господарства, надісланих у регіон з різних куточків СРСР.

Список використаних джерел

1. Борковський П. Створення і виховання парторганізаціями західних областей УРСР масового активу трудящих (1944–1950) / Петро Борковський // Український історичний журнал. – 1973. – № 4. – С. 96–100; Кірсанова О. Розвиток суспільно-політичної активності трудящих західних областей УРСР у процесі будівництва основ соціалізму / Олександра Кірсанова. – К.: Наукова думка, 1981. – 221 с.; Ковальчак Г. Розвиток промисловості в західних областях України за 20 років Радянської влади (1939–1958 рр.): історико-економічний нарис / Григорій Ковальчак. – К.: Наукова думка, 1965. – 186 с.; Економічний розвиток західноукраїнських областей / [ред. Г. Ковальчак]. – К.: Наукова думка, 1988. – 249 с.; Івасюта М. Нариси історії колгоспного будівництва в західних областях Української РСР / Михайло Івасюта. – К.: Вид-во Акад. наук УРСР, 1962. – 316 с. Богодист І. Соціалістичне будівництво в західних областях УРСР (1945–1950 рр.) / Іван Богодист. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1961. – 176 с. 2. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959 [упоряд. О. Вовк, І. Павленко, Ю. Черченко]. – Київ-Торонто, 2001. – (Літопис УПА. Нова серія.). – Т. 3. – 647 с. 3. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія [Відп. ред. В.М. Даниленко: У 3-х частинах]. – Ч 1, 2. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 351 с. 4. "Особые папки" Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944-1948 рр. Збірник документів / [Упоряд. Ярослав Дашкевич, Василь Кук; Львівське відділення ІУАД ім. М.С. Грушевського НАН України; Канадський інститут українських студій Альбертського університету]. – Львів: Літературна агенція "Піраміда", 2010. – 594 с. 5. Історія Українського селянства: нариси в 2-х томах. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 2006. – 653 с. 6. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. 2-ге стереотипне видання. – К.: "Наукова думка", 2005. – 53 с. 7. Іван Патер спротив галичан тоталітарному режимові у повоєнний час (1944–1953) / Іван Патер // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 21: Scripta moment. Ювілейний збірник на пошану Богдана Якимовича [гол. Редколегії М. Литвин, упорядник О. Седляр, Н. Кобрин]; національна академія наук України, інститут українознавства ім. В. Крип'якевича. – Львів, 2012. – 964 с. 8. Василь Гулай Кадрова політика радянського режиму в Західних областях України (друга половина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.) / Василь Гулай // Вісник Львівського університету. – Серія. Історична. – 2002. – Вип. 37/2. – С. 190–204. 9. Підгайчани в боротьбі за волю України. Історично-меморіальний збірник [головний редактор Василь Ліщинський]. – Детройт-Клівленд-Парма-Тернопіль: Видавництво "Горлиця". – 624 с. 10. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ 1943-1959 / [упоряд. А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко]. – Київ-Торонто, 2002. – (Літопис УПА. Нова серія.). – Т. 4. – 596 с. 11. Русначенко А.М. Народ збурений: Нац.-визвол. Рух в Україні й нац. Рухи опору в Білорусії, Литві, Естонії у 1940 – 50-х роках / А.М. Русначенко – К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2002. – 519 с. 12. Державний архів Тернопільської області, ф. 1, оп. 1, спр. 1133, арк. 71. 13. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 38-п, оп. 1, спр. 116, арк. 9.

Владимир Старка

**СОПРОТИВЛЕНИЕ ВОСТОЧНОГАЛИЦКОГО КРЕСТЬЯНСТВА СТАНОВЛЕНИЮ
СОВЕТСКОЙ ТОТАЛИТАРНОЙ СИСТЕМЫ В 1944–1953 ГГ.**

В статье на основе анализа опубликованных архивных документов и историографии предпринята попытка характеристики форм сопротивления восточногалицкого крестьянства становлению советской тоталитарной системы в послевоенные годы. Становление советской тоталитарной системы в восточногалицком селе сопровождалось радикальным изменением административной и политической системы, переходом от рыночной к плановой государственной экономики, произволом местного административного аппарата и массовыми арестами местного населения. Становление тоталитаризма в восточногалицком селе обострило и без того непростую общественно-политическую ситуацию в упомянутом регионе, переросло в необъявленную гражданскую войну.

Ключевые слова: Восточная Галичина, советская тоталитарная система, политический террор, активное и пассивное сопротивление, крестьянство.

Volodymyr Staraka

**RESISTANCE OF EASTERN GALYCHYNA PEASANTRY FORMATION OF SOVIET
TOTALITARIAN SYSTEM IN 1944–1953**

In the article on the basis of analysis of the published archives files and historiography was made an attempt of describing the forms of resistance of the peasantry of Eastern Galychyna to establishment of the Soviet totalitarian system in the post-war years. The establishment of the Soviet totalitarian system in the country of Eastern Galychyna was being accompanied by radical changing in administrative and political system, conversion from planning to market state economic system, arbitrariness of the local administrative personnel and mass arrests of the citizens. The establishment of the totalitarian system in the country of Eastern Galychyna emphasized the social and political situation in the mentioned region, which was complicated enough before, and overgrew into unannounced civil war.

Key words: Eastern Galychyna, Soviet totalitarian system, political terror, active and passive forms of resistance, peasantry.

УДК 94(477): 008: 37.014

Мар'яна Леськів

**КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ
(1944–1953 РР.)**

У статті досліджено основні тенденції розвитку освіти, науки і культури західних областей України (1944–1953 рр.).

Ключові слова: західні області України, культурно-освітні процеси, освіта, наука, культура.

Актуальність досліджуваної тематики ґрунтується на тому, що становлення культурно-освітнього життя у західних областях України відбувалося у вкрай складних умовах. Матеріальна база освіти і культури у процесі війни зазнала значних втрат. Влада основний тягар відбудови цієї сфери переклала на населення. У селах і містах проводилися суботники, дні та тижні школи, під час яких методом народної будови споруджували шкільні приміщення. Батьки безкоштовно брали участь у капітальному і поточному ремонтах приміщень, навчального обладнання – парт, столів тощо. Школярі під керівництвом учителів виготовляли наочні посібники, споруджували спортивні майданчики, займалися благоустроєм шкільних подвір'їв. Упродовж 1946–1950 рр. у західних областях введено у дію 969 шкіл, у тому числі 801 школа – методом народної будови [1, с. 735].

У 1945–1946 навчальному році в західних областях України працювало 6240 шкіл. Ще 688 діяло на Закарпатті. З українською мовою навчання було 6025 шкіл, російською – 41, молдовською – 104, польською – 68, чеською – 1, єврейською – 1. Відбудова зруйнованих і побудова нових шкіл дали відчутні результати вже у 1945 – 1946 навчальному році, коли школу відвідували 1 млн 30 тис. дітей [2, арк. 42, 170]. Щоб забезпечити навчальний процес у школах західних областей, сюди